

TILIMIZDA NOFAOL AT (AXBOROT TEXNALOGIYALARI) TERMINLARI

Seytaliyeva Nodira¹

Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universiteti

KEYWORDS

AT terminlari, muqobil, o'zbek tili, til, yoshlar, og'zaki nutq.

ABSTRACT

O'zbek tili boy til bo'lishiga qaramasdan hozirgi kunda uning ichki imkoniyatlaridan keng foydalanmaslik tilimizning nufuzi va rivojiga jiddiy ta'sir o'tkazmoqda. Ushbu maqolada shu kabi muammolarni AT terminlari misolida ko'rib o'tamiz.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15273289**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Til – millat g'ururi, til bor ekan, millat yashaydi. Tilimizga berilgan e'tibor, millatimizga berilgan e'tibor sanaladi. Shuning uchun ham tilimizni boyligini asrashimiz uning ichki imkoniyatlaridan keng foydalangan holda, uni rivojlantirishimiz va nufuzini oshirishga yordamchi bo'lishimiz har bir millat vakilining vazifasi sanaladi. O'zbek tilining imkoniyatlari keng bo'lishiga qaramay bizda hamon rus va chet tillaridagi so'zlardan faol foydalanish saqlanib qolmoqda. Bu muammolarning tub ildizi O'zbekiston Sovet Ittifoqi tarkibiga kirgan davrdan boshlanadi. O'sha paytda ko'p odamlar ishda va maktabda rus tilida muloqot qilishar edi. Agar ushbu muammoga global nuqtayi nazardan qaraydigan bo'lsak, bu muammo nafaqat O'zbekiston uchun, balki boshqa ko'plab mamlakatlar uchun ham umumiy muammo ekanligini tushunishib yetishimiz mumkin. Abdulla Avloniy yozganidek: «Har bir millatning dunyoda borlig'ini ko'rsatadurg'on oyinai hayoti tili va adabiyotidir. Milliy tilni yo'qotmak millatning ruhini yo'qotmakdur». Shunday ekan tilizdagi begona so'zlardan foydalanishni imkon qadar kamaytirishimiz va o'sib kelayotgan yosh avlodga chetdan kirgan so'zlarni iloji boricha muqobilidan foydalanishni o'rgatishimiz kerak.

Ko'chada, maktabda, o'quv dargohida yoki do'stlar davrasida kundalik hayotimizda ishlatiladigan AT terminlarining muqobilidan foydalanmaslik hozirga kelib o'zbek tilidagi

¹ Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universiteti O'zga tilli guruhlarda o'zbek tili mutaxassisligi magistranti

ayrim soʻzlarni deyarli surib chiqarmoqda. Shu sababli koʻchada va oʻquv dargohlaridagi ayrim yoshlar bilan “Qasi soʻzdan faol foydalanish siz uchun qulay” deb boshlanadigan suhbat oʻtkazdik. Bu savollarga ularning javoblari quyidagicha boʻldi:

- “Sizga qaysi soʻzdan foydalanish qulay, naushnik yoki quloqchin?
- Naushnik
- Dasturchi yoki programist?
- Programist
- Onlayn yoki tarmoqda
- Onlany
- Skachat yoki yuklab olish
- Skachat
- Zaryadnik yoki quvvatlagich
- Zaryadnik”

Subat jarayonidan olgan javoblarning deyarli 97% shunday boʻldi. Ayrim suhbatdoshlarimizga nutqida “dasturchi”, “faol” soʻzlaridan foydalanishlarini aytib oʻtishdi va bu soʻzlardan foydalanyotgan insonlar atiga 3%ni tashkil etdi. Yuqoridagi holat yuzasidan suhbat olib borilgan insonlarning koʻpchiligi “zaryadnik”, “naushnik” va “online” soʻzlarining oʻzbektilimizda muqobili mavjud ekanini bilishmas ekan. Buning sabablarini quyidagicha izohlashdi.

“Yoshligimizdan shu soʻzlarni qoʻllab oʻrganganmiz”

“Shu soʻzlardan foydalanish qulay”

va yana

“Yoshlar shu soʻzlardan foydalanishadi, ularning yonida oʻzgacha korinmaslik uchun foydalansam kerak. Yana bilmadim” degan javoblarni oldik.

Koʻrinib turibdiki, yoshlar oʻrtasidagi baʼzi yanglish qarashlar ham tilimizning rivojiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Tilimizda begona soʻzlardan faol foydalanishning sabablarini yuqoridagi suhbatlar asosida quyidagicha izohlaymiz:

- Yoshlar oʻrtasida til milliy gʻurur sifatida qaralmasligi;
- Atrofdagi odamlarning nutqidagi begona soʻzlarning muqobili ogʻzaki muloqotda deyarli foydalanilmasligi;
- Ona tili va oʻzbek tili darslari jarayonida aynan yuqoridagi soʻzlarga oʻxshash soʻzlarning muqobillarini oʻrgatilmasligi;
- Yoshlar oʻrtasida chet tilidagi soʻzdan foydalanmaslik ularni “uquvsiz” dek koʻrsatadigan yanglish qarashlar paydo boʻlayotgani.

Bunday holatlarning oldini olish uchun quyidagicha takliflar beramiz:

1. Oʻzbek tili darslarida “Soʻz oʻyini” formatida: “Oʻzbekchasini toping”, “Bir soʻz bilan ayting”.
2. Podkastlar va video kontentlarda oʻzbekcha sinonimlarni ishlatish (masalan, TikTok, YouTube’da qisqa videolar).
3. Mashq sifatida “Bugun 5 yangi oʻzbekcha soʻz ishlatish” topshirigʻi.
4. Bloglar, maqolalar, yangiliklarda atayin oʻzbekcha sinonimlarga urgʻu berish.

5. Multfilmlar, teatrlar va boshqa madaniy chiqishlarda unutilayotgan soʻzlarni jonlantirish.
6. *Maktab va universitetlarda*: Soʻz boyligini oshirish uchun maxsus lugʻaviy daftar yuritish.
7. Innovatsion texnologiyalar bilan (masalan, "kahoot", "quizlet") oʻzbek soʻzlarini mashq qilish.
8. Oʻzbek tilidagi sinonimlar lugʻati yoki antiplagiat ilovalarini ishlab chiqish.
9. Til oʻrgatuvchi **mobil ilovalarda** faol ishlatilmagan soʻzlar bloklari kiritish.

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, XXI asr texnologiya asri sanaladi. Bu davrda zamonaviy texnologiyalarga oid terminlar ham asosan chet tillaridan oʻzbek tiliga kirib keladi va terminlarni imkon qadar oʻzbecha muqobilini topish va ommaga tatbiq etish dolzarb muammo sanaladi. Terminologiya sohasidagi ogʻriqli boʻlgan muammolardan biri tarjimaga diqqatli boʻlish tilimizda begona soʻzlarni koʻpayishiga toʻsiq boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dadaboyev H.– Oʻzbek terminologiyasi: oʻquv qoʻllanma / Toshkent, Yoshlar nashriyot uyi, 2020, –B.136
2. Gʻafurov I, Moʻminov O, Qambarov N – Tarjima nazariyasi // oʻquv qoʻllanma / Toshkent, Tafakkur Boʻstoni, 2012 – B.20
3. Felber, Helmut, - Terminology Manual.// Paris: International Information Centre for Terminology (Infoterm), 1984, P.31
4. Sager, Juan - A Practical Course in Terminology Processing. // Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 1990, P.3
5. Marcel Thelen – The interaction between Terminology and Translation or where terminology and translation meet // trans-kom 8 [2], 2015: PP.347-381